

PEREGRY NACJE MIĘDZY KULTUROWE

KSIEGA JUBILEUSZOWA
DEDYKOWANA
PROF. TADEUSZOWI
PALECZNEMU

PEREGRYNACJE
MIĘDZYKULTUROWE

PEREGRYNACJE MIĘDZYKULTUROWE

Pod redakcją

Magdaleny Banaszkiewicz,
Moniki Banaś,
Franciszka Czecha,
Anny Dudy i Karoliny Golemo

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

Kraków 2025

Magdalena Banaszkiewicz

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0002-4020-6308>

 m.banaszkiewicz@uj.edu.pl

Monika Banaś

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0002-6542-4053>

 monika.banas@uj.edu.pl

Franciszek Czech

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0001-9499-4007>

 franciszek.czech@uj.edu.pl

Anna Duda

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0002-9902-7929>

 ania.duda@uj.edu.pl

Karolina Golemo

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0001-5728-9587>

 karolina.golemo@uj.edu.pl

© Copyright by Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ,
individual authors and Księgarnia Akademicka, 2025

Recenzent

dr hab. Urszula Kusio prof. UMCS

Opracowanie redakcyjne

Agnieszka Sabak

Projekt okładki

Marta Jaszczyk

ISBN 978-83-8368-299-0 (druk)

ISBN 978-83-8368-300-3 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788383683003>

Na okładce wykorzystano projekt Profesora Tadeusza Palecznego, fot. dr Anna Duda

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

<https://akademicka.pl>

Spis treści

OD PRZYJACIÓŁ, UCZNIÓW I WSPÓŁPRACOWNIKÓW	9
---	---

I. EKSPLORACJE KONCEPCYJNE

ANDRZEJ PORĘBSKI

Z SOCJOLOGIĄ NA TY... CZYLI JAK KRÓLOWA NAUK POTRAFI WIĄZAĆ LUDZKIE ŻYCIORYSY	15
--	----

LESZEK KORPOROWICZ

ANIMOWANIE TEORII.....	23
------------------------	----

BOGDAN SZLACHTA

KILKA UWAG HISTORYKA MYŚLI POLITYCZNEJ O POTRZEBIE BADANIA NAPIĘĆ MIĘDZY TYM, CO UNIWERSALNE, I TYM, CO PARTYKULARNE (TAKŻE NARODOWE).....	37
--	----

SYLWIA JASKUŁA-KORPOROWICZ

EWOLUCJA RELACJI MIĘDZYKULTUROWYCH W ERZE TRANSFORMACJI TECHNOLOGICZNYCH.....	47
--	----

KINGA ORZEŁ-DEREŃ

PEDAGOGIKA DIALOGU JAKO ODPOWIEDŹ NA WYZWANIA WSPÓŁCZESNYCH RELACJI MIĘDZYKULTUROWYCH.....	71
---	----

MONIKA BANAŚ

O EMPATII W NAUCE WEDŁUG ANNY KINGSFORD	89
---	----

II. KU WIELOKULTUROWOŚCI

KATARZYNA WARMIŃSKA

TATARZY POLSCY – PAMIĘĆ, PRZESZŁOŚĆ I ETNICZNOŚĆ.....	103
---	-----

MAŁGORZATA KOŁACZEK, JOANNA TALEWICZ

ALE STRACH, KTÓRY BYŁ W TOBIE, PRZEPŁYWA DO DZIECI Z MLEKIEM MATKI – MILCZENIE I MIĘDZYPOKOŁENIOWA TRAUMA ROMÓW I SINTI	121
--	-----

MAJA PRADELLE

- OBRAZ KULTURY I PROJEKT ASYMILACJI RDZENNEJ LUDNOŚCI CHILE
 ZAPREZENTOWANE PRZEZ IGNACEGO DOMEYKĘ W KSIĄŻCE
 PT. ARAUKANIA I JEJ MIESZKAŃCY149

WAWRZYNIEC KONARSKI

- POLAK O CELTACH, CZYLI UWAGI WŁASNE O DEMITOLOGIZACJI
 WYBRANYCH CECH WIZERUNKOWYCH IRLANDII I IRLANDCZYKÓW161

FRANCISZEK CZECH

- RASA, ETNICZNOŚĆ I RELIGIA W FILIPIŃSKIM PROCESIE NARODOWO-
 TWÓRCZYM179

III. PODRÓŻE PO TEKSTACH KULTURY**BARBARA WEŻGOWIEC**

- MIĘDZY MAPĄ I WYOBRAŹNIĄ – ANALIZA PORÓWNAWCZA ATLASU LĄDÓW
 NIEBYŁYCH EDWARDA BROOKE'A – HITCHINGA I ATLASU WYSP
 ODLEGŁYCH JUDITH SCHALANSKY 201

EWA BUJWID-KUREK

- KULTURA NARODOWA DETONATOREM NIENAWIŚCI? PRZEMYSŁENIA
 INSPIROWANE LEKTURĄ ESEJÓW IVANA ČOLOVICIA 217

ELŻBIETA BINCZYCKA-GACEK

- STILL AIN'T NO BLACK IN THE UNION JACK? – AFRO-BRYTYJSKOŚĆ
 W TWÓRCZOŚCI CZARNYCH AUTORÓW Z WIELKIEJ BRYTANII
 NA PRZYKŁADZIE DOTTIE ABDULRAZAKA GURNAHA233

JAKUB KOŚCIÓŁEK

- ŻOŁNIERZE NA NIE SWOJEJ WOJNIE. LOSY AFRYKAŃSKICH UCZESTNIKÓW
 WOJEN ŚWIATOWYCH WE FRANCJI I ICH OBRAZ W FILMIE CAMP DE
 THIAROYE 247

PIOTR KLETOWSKI

- CZY KILLER MOŻE BYĆ BUDDĄ? ANALIZA RELIGIJNYCH INSPIRACJI
 KINA HONGKOŃSKIEGO NA PRZYKŁADZIE FILMU PŁATNY MORDERCA
 JOHNA WOO 265

JADWIGA ROMANOWSKA

- TRANSKULTUROWE MOMENTY W PRAKTYCE TAŃCA FLAMENCO 281

IV. MIEJSCA PODRÓŻY**MAGDALENA BANASZKIEWICZ**

PODRÓŻ NIEOSWOJONA..... 293

ELŻBIETA WIĄCEK

RZYM – PODRÓŻ SŁUŻBOWA 303

ADAM ŻALIŃSKI

CZKAŁEM NA ZIMĘ. WŚRÓD POLAKÓW W KAZACHSTANIE..... 315

KAROLINA GOLEMO

LIZBONA. MIASTO MIĘDZYKULTUROWYCH PRZEPŁYWÓW..... 335

ANNA DUDAYELLOWSTONE DUTTON RANCH W MRĄGOWIE. W OCZEKIWANIU
NA KOLEJNY SEZON 351**BOŻENA PĘKAŁA**

TAJEMNICE LIBERTY ISLAND. ROZMOWY Z WOLNOŚCIĄ 361

V. TERRA INCOGNITA**RENATA HOŁDA**KTO STRASZY W CHICAGO? O DUCHACH I KLASYCZNYCH LEGENDACH
MIEJSKICH..... 373**PAWEŁ PLICHTA**„STULTORUM PLENA SUNT OMNIA” – STULTITIA SICUT CULTURAE
HEREDITATEM 391**JAROSŁAW ROKICKI**MIMETYCZNA REINTERPRETACJA KATASTROFY SMOLEŃSKIEJ –
REFLEKSJE METODOLOGICZNE 417**KAROLINA KOSYNA**

TOŻSAMOŚĆ WIRTUALNA A RELACJE MIĘDZYKULTUROWE..... 443

NATALIA OŻEGALSKA-ŁUKASIKSZTUCZNA INTELIGENCJA NA KULTUROWYM ROZDROŻU. W POSZUKIWANIU
RÓWNOWAGI MIĘDZY INNOWACJĄ A SPRAWIEDLIWOŚCIĄ
ALGORYTMICZNĄ 455

BIOGRAMY 471

FRANCISZEK CZECH
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Studiów Międzykulturowych
franciszek.czech@uj.edu.pl

RASA, ETNICZNOŚĆ I RELIGIA W FILIPIŃSKIM PROCESIE NARODOWOTWÓRCZYM

Tytuł tego artykułu jest oczywistym nawiązaniem do książki *Rasa, etniczność i religia w brazylijskim procesie narodowotwórczym* opublikowanej przez Tadeusza Palecznego w 2004 roku. Tak się składa, że właśnie w tym roku poznałem Profesora Palecznego, który zgodził się – za co jestem mu wdzięczny – zostać promotorem rozprawy doktorskiej poznanego raptem kilka miesięcy wcześniej absolwenta poznańskiej socjologii i politologii mającego pomysł na studia w Krakowie. Przypadkowo znaleziona w bibliotece książka autorstwa Tadeusza Palecznego otworzyła mi oczy na niedostrzegane wcześniej znaczenie problematyki wielokulturowości, procesów globalizacyjnych i relacji międzykulturowych, które później odkryłem w niezwykle zintensyfikowanej formie na Filipinach. Tekst ten stanowi zatem swoistą formę spłaty intelektualnego długu wdzięczności i dlatego nawiązując do kluczowego w książce Tadeusza Palecznego pytania – w jaki sposób zróżnicowane rasowo, etnicznie i religijnie społeczeństwo brazylijskie tworzy jeden naród?¹ – zamierzam omówić podobnie postawiony problem w kontekście Filipin. Brazylię i Filipiny, inaczej niż mogłoby się zdawać,

¹ T. Paleczny, *Rasa, etniczność i religia w brazylijskim procesie narodowotwórczym*, Universitas, Kraków 2004.

łączą nie tylko kategorie teoretyczne, za których pomocą można opisywać oba położone w różnych częściach świata kraje. Podtytuł przywołanej pracy Tadeusza Palecznego brzmi *Wprowadzenie do badań latynoamerykańskich przemian społecznych*. Filipińczycy nazywani bywają Latynosami Azji z racji trzech wieków hiszpańskich wpływów kulturowych (formalnie Filipiny były terytorium zależnym Wicekrólestwa Nowej Hiszpanii ze stolicą w mieście Meksyk) i późniejszych powiązań ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki². Tak więc można powiedzieć, że dla mnie *Rasa, etniczność i religia w brazylijskim procesie narodotwórczym* rzeczywiście była wprowadzeniem do badań latynoskich, tyle że w Azji.

W ramach uwag wstępnych zaznaczę, że moim celem nie jest prześledzenie, jak kształtował się naród filipiński. Proces ten starałem się omówić już w innych publikacjach³. W tym artykule chcę się skoncentrować na wewnętrznym zróżnicowaniu kulturowym tego narodu. Innymi słowy, chcę ukazać ogromne bogactwo filipińskiej mozaiki kulturowej. Dążąc do zrealizowania tak nakreślonego zadania, przyjmuję perspektywę ahistoryczną i rezygnuję z chronologicznego opisu złożonego zjawiska na rzecz ujęcia typologicznego.

Dogodny punkt wyjścia do przybliżenia zróżnicowania kulturowego Filipin stanowią determinujące relacje społeczne warunki geograficzne. Na ponad siedmiu tysiącach wysp współtworzących Archipelag Filipiński istniały warunki sprzyjające względnej izolacji poszczególnych społeczności, tym bardziej że na osi północ-południe rozciąga się on na ponad półtora tysiąca kilometrów. Znaczenie miał też fakt, że na wielu wyspach znajdowały się trudne do przebycia tereny górskie porośnięte do tego gęstą dżunglą. Powstała w takich warunkach różnorodność kulturową dobrze odzwierciedla wielość używanych na Archipelagu Filipińskim języków. Jak można wywnioskować z zamieszczonej poniżej

² Por. np. A.C. Ocampo, *The Latinos of Asia. How Filipino Americans Break the Rules of Race*, Stanford University Press, Redwood City 2016.

³ Zob. F. Czech, *Globalni Filipińczycy, czyli o związkach procesów globalizacyjnych i narodotwórczych*, [w:] *Lokalne, narodowe i inne... Księga dla Profesor Joanny Kurczewskiej*, red. P. Binder, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2014; idem, *Klany, media i siła ludu*, „Znak” 2016, nr 731, s. 37-43; idem, *Dylematy postkolonialnych tożsamości. Współczesne Filipiny wobec hiszpańskiego i amerykańskiego dziedzictwa*, [w:] *Przybliżyć Filipiny. Studia interdyscyplinarne*, red. F. Czech, J. Marszałek-Kawa, M. Dahl, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2024, s. 19-44.

mapy przedstawiającej zróżnicowanie językowe, czasami łatwiej było przepłynąć łódką (*barangay*) na sąsiednią wyspę niż przedostać się na drugą stronę własnej wyspy. Dlatego w kraju, którego powierzchnia lądowa jest mniejsza niż powierzchnia Polski i wynosi 300 tys. km², używa się – według bazy Ethnologue – 175 rodzimych języków, z których 27 ma status języków wykładowych w instytucjach edukacyjnych⁴. Takie rozbieżności między liczbą języków zarejestrowanych i zinstytucjonalizowanych wynikają po części z tego, że różnice pomiędzy poszczególnymi językami czasami są tak niewielkie, iż w zasadzie można w części przypadków mówić o dialektach, ale też z tego, że w niektórych trudno dostępnych obszarach górskich żyją społeczności nieobjęte oficjalnym systemem szkolnictwa.

Mapa 1. Zróżnicowanie językowe Republiki Filipin

Źródło: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c3/Philanguages.jpg>

⁴ <https://www.ethnologue.com/country/PH/>, dostęp: 20.03.2025.

Zdecydowana większość języków, jakimi posługują się Filipińczycy, należy do rodziny języków austronezyjskich, która dominuje przede wszystkim w wyspiarskiej części Azji Południowo-Wschodniej, ale też na Madagaskarze i w Oceanii. Do najważniejszych języków Filipin należy tagalski, którym posługują się mieszkańcy środkowej części największej wyspy Luzon. To na bazie tego języka używanego w stolicy państwa, Manili, i jej okolicach opracowano w XX wieku język filipiński, którego dziś naucza się w całym kraju. Według ostatniego spisu powszechnego Tagalowie stanowią 26% populacji kraju i są najliczniejszą grupą etniczną Filipin⁵. W 2020 roku było ich ponad 28 milionów spośród liczby 108 milionów mieszkańców kraju, która obecnie, po pięciu latach, wzrosła według szacunków do 115 milionów. Drugą największą grupą etniczną Filipin są Bisajowie zamieszkujący region Visayas w środkowej części kraju oraz północne wybrzeża położonej na południu archipelagu wyspy Mindanao. Etniczność bisajską w 2020 roku deklaroowało 14%, czyli 15,5 mln obywateli Filipin. Trzecią największą grupę stanowią Ilokańczycy (8%) zamieszkujący wysuniętą najbardziej na północ część kraju. Także ponad 8 milionów członków liczą grupy etniczne Cebuańczyków oraz Illongosów, którzy posługują się językami z grupy języków bisajskich i zamieszkują centralną oraz zachodnią część Visayas⁶. Szczegółowe dane na temat najważniejszych grup etnicznych przedstawione zostały w Tabeli 1.

Tabela 1. Najliczniejsze grupy etniczne Filipin w świetle danych spisu powszechnego z 2020 roku

Etniczność	Liczebność	Procent całej populacji
Tagalowie	28 273 666	26
Bisajowie	15 522 998	14
Ilokańczycy	8 746 169	8
Cebuańczycy	8 683 525	8

⁵ Grupy etniczne są tu rozumiane tak jak w dokumentach Filipińskiego Urzędu Statystycznego (Philippine Statistics Authority) w oparciu o deklarację tożsamości, która jednak w rzeczywistości związana jest mocno z językiem używanym w domu.

⁶ Philippine Statistics Authority, *Ethnicity in the Philippines (2020 Census of Population and Housing)*, <https://psa.gov.ph/content/ethnicity-philippines-2020-census-population-and-housing>, dostęp: 20.03.2025.

Etniczność	Liczebność	Procent całej populacji
Ilongowie	8 608 191	8
Bikolowie	7 079 814	7
Warajowie	4 106 539	4
Kapampangañczycy	3 209 738	3
Maguindanończycy	2 021 099	2
Pangasinańczycy	2 012 496	2

Źródło: Philippine Statistics Authority, 2020, Census of Population and Housing: <https://psa.gov.ph/content/ethnicity-philippines-2020-census-population-and-housing>

Wszystkie najliczniejsze grupy etniczne Filipin wymienione w poprzednim akapicie (oraz jeszcze inne, takie jak Warajowie, Bikolowie czy Pangasinańczycy) zostały przez hiszpańskich kolonizatorów nazwane Indianami (*Indios*). Terminem tym określano grupy austronezyjskie schryścianizowane w okresie między XVI a XIX wiekiem, a więc w trakcie hiszpańskich rządów na archipelagu. Najczęściej były to grupy etniczne, których główne ośrodki znajdowały się na wybrzeżu, ale obejmowały też dogodne tereny pod uprawę ziemi. Przed okresem kolonizacji wśród zamieszkujących archipelag Malajów dominowały lokalne wierzenia o charakterze animistyczno-magicznym. Inaczej wyglądała jednak sytuacja na położonej na południu kraju wyspie Mindanao oraz na położonych na zachód od niej wysepkach Archipelagu Sulu. Tam jeszcze przed przybyciem w 1521 roku na teren dzisiejszych Filipin pierwszych Europejczyków na czele z Ferdynandem Magellanem, zaczął się rozpowszechniać islam. O ile pozostałe grupy etniczne nie stworzyły trwalszych organizmów państwowych, to muzułmanie byli w stanie zbudować dwa znaczące centra polityczne – Sułtanat Sulu oraz Sułtanat Maguindanao⁷.

Hiszpanie zaczęli określać muzułmanów z Mindanao i Archipelagu Sulu terminem *Moro* przez skojarzenie z doskonale znanymi im Maurami. Egzonim ten, odnoszący się do wszystkich wyznawców islamu na Filipinach, obejmuje

⁷ Więcej na ten temat zob. F. Czech, *Incydent w Sabah. Stosunki republiki Filipin z Malezją w kontekście historii Sułtanatu Sulu*, [w:] *Azjatyckie strategie bezpieczeństwa u progu XXI wieku*, red. J. Marszałek-Kawa, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 260-273.

w rzeczywistości kilkanaście odrębnych grup kulturowych posługujących się różnymi językami. Do najliczniejszych z 17 ludów Moro należą Maguindanowie (2 mln według spisu z 2020 roku) zamieszkujący zachodnie Mindanao oraz Maranaowie (1,8 mln) sąsiadujący z nimi od północy i Tausugowie (1,6 mln) mieszkający na wysepkach Archipelagu Sulu. Według przywoływanego już spisu powszechnego z 2020 roku muzułmanie stanowili nieco ponad 6% ludności kraju (6,5 mln). W przeszłości islam był religią dominującą na Mindanao, ale obecnie wyznaje ją około 20% mieszkańców tradycyjnie zamieszkiwanych przez muzułmanów ziem. W Cotabato, najważniejszym muzułmańskim mieście na zachodzie Mindanao, już w połowie XX wieku wyznawcy islamu stanowili tylko 35% mieszkańców⁸. Takie dynamiczne zmiany wynikały z prowadzonej jeszcze przed uzyskaniem przez Filipiny niepodległości w 1946 roku polityki osiedlania mieszkańców gęsto zaludnionego regionu Visayas na mniej ludnym Mindanao, która miała dodatkowo zintegrować muzułmańskie południe z resztą kraju.

W konsekwencji omówionych procesów migracyjnych muzułmanie stali się mniejszością religijną nawet na znacznej części terenów tradycyjnie przez nich zamieszkiwanych. Lokalne konflikty między chrześcijanami a muzułmanami na Mindanao przyczyniły się do wykrystalizowania się w latach 60. XX wieku zbrojnego muzułmańskiego ruchu separatystycznego i wybuchu trwającego już od ponad pół wieku konfliktu, w którego wyniku zginęło, jak się szacuje, do 120 tysięcy osób⁹. W tym kontekście należy dodać, że członkowie ludów Moro często nie czują się po prostu Filipińczykami wyznania islamskiego, za jakich uznawali ich Amerykanie rządzący archipelagiem w pierwszej połowie XX wieku. Ich poczucie odrębności jest silne i domagają się znacznej autonomii w zdominowanym przez chrześcijan kraju. Można powiedzieć, że w oparciu o kryterium religijne wytworzyła się wspólnota o charakterze politycznym. O tym, że tożsamość ludu Moro – lub, jak piszą niektórzy: narodu Moro – ma charakter nie tylko religijny, ale także polityczny, mogą świadczyć nazwy dwóch największych organizacji separatystycznych – Narodowy Front Wyzwolenia Moro (MNLF – Moro National Liberation Front) oraz Islamski Front Wyzwolenia Moro (MILF – Moro Islamic Liberation Front). Nie oznacza to jednak wcale, że

⁸ Idem, *Wiara uwikłana w politykę: rola religii w konflikcie separatystycznym na południu Filipin*, [w:] *Religia w konfliktach etnicznych we współczesnym świecie*, t. 2, red. A. Szabaciuk, D. Wybranowski, R. Zenderowski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, s. 253-274.

⁹ Zob. idem, *Geneza i rozwój muzułmańskiego ruchu separatystycznego na południu Filipin*, [w:] *Ewolucja azjatyckiej polityki bezpieczeństwa*, red. J. Marszałek-Kawa, R. Gawłowski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 260-283.

poczucie przynależności do ludu Moro wyklucza przywiązanie do posługującej się odrębnym językiem grupy etnicznej. Jednym z powodów, dla których z MNLF wyodrębnił się MILF, był konflikt między współtworzącymi pierwszą organizację mniej licznymi Tausungami, z których wywodził się pierwszy przywódca ruchu, a zdecydowanymi liczniejnymi Maguindanaończykami¹⁰. Jest zatem możliwe, że muzułmanin na Filipinach, oprócz swojej tożsamości religijnej, czuje się także Tausungiem lub Maguindanaończykiem i jednocześnie członkiem ludu Moro, ale także Filipińczykiem.

Odrębną grupę w stosunku do *Idios* i *Moros* na Filipinach stanowią rdzenne społeczności kulturowe (ICC – Indigenous Cultural Communities). Przyjęty w 1997 roku Indigenous Peoples' Rights Act definiuje, że rdzenne społeczności kulturowe to takie, które „nieprzerwanie żyją jako zorganizowana społeczność na wspólnym i zdefiniowanym terytorium oraz które, [...] łączy wspólny język, zwyczaje, tradycje i inne odrębne cechy kulturowe, lub które na skutek oporu wobec politycznych, społecznych i kulturowych wpływów kolonizacji, religii i kultur nietubylczych historycznie odróżniają się od większości Filipińczyków¹¹. Żadna z rdzennych społeczności kulturowych nie przekracza miliona członków, ale łącznie wszystkie one liczą niemal 10 milionów, co w danych spisowych z 2020 roku odpowiadało 9% całego społeczeństwa filipińskiego. Wyróżnia się trzy typy rdzennych społeczności kulturowych: Lumadowie, Igorotowie i Negryci.

Najliczniejszą grupę wśród społeczności rdzennych stanowią Lumadowie. Są to ludy zamieszkujące czasami wciąż trudno dostępny środek wyspy Mindanao. Przez wieki opierali się postępującej w tych regionach islamizacji, pozostając przy wierzeniach animistyczno-magicznych oraz utrzymując odrębność językową i kulturową. Część z tych grup przejęła jednak niektóre zwyczaje od sąsiednich ludów muzułmańskich, a ponadto w XX wieku, kiedy na Mindanao pojawili się chrześcijańscy (nie tylko katolicy) osadnicy i misjonarze, także ta wiara odcisnęła piętno na lokalnej kulturze, w wyniku czego wykształciły się różne synkrytyczne systemy religijne. Najliczniejszymi grupami etniczno-językowymi wśród Lumadów są Subanenowie (0,75 mln), Manobonowie (0,6 mln) i Mandajanowie (0,5 mln).

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Indigenous Peoples' Rights Act of 1997, <https://www.officialgazette.gov.ph/1997/10/29/republic-act-no-8371/>, dostęp: 20.03.2025.

Drugą po Lumadach grupę rdzennych społeczności kulturowych stanowią zamieszkujący największą wyspę archipelagu Igorotowie, czyli „ludzie gór”. Termin ten ma jednak na Filipinach pejoratywny wydźwięk i dlatego ostatnio częściej tę heterogeniczną grupę określa się mianem Ludów Kordylierów (*Cordilleran peoples*)¹². Ich liczebność szacuje się łącznie na 1,2 mln¹³. Dominują wśród nich Kankanajowie (500 tysięcy osób, *Kankanaey*), Ibalojowie (200 tysięcy, *Ibaloy* bądź *Ibaloi*) oraz Ifugaowie (niecałe 200 tysięcy, *Ifugao*)¹⁴. Wszystkie te grupy skutecznie opierały się hiszpańskiej kolonizacji i przynajmniej do XX wieku zachowały w znacznym stopniu swoje tradycyjne wierzenia i zwyczaje. Do ludów Kordylierów nie zalicza się najliczniejszej rdzennej społeczności zamieszkującej północną część wyspy Luzon. To Ibanagowie (0,5 mln, *Ibanag*) z nizin na północ i wschód od Kordylierów Centralnych oddzielających ten teren od kolonialnego centrum w Manili.

Nieliczną, ale niezwykle interesującą grupę stanowią Cyganie Morscy (*Sea Gypsies*). Pod tą nazwą kryją się nomadyczne grupy używające różnych języków zaliczanych do rodziny języków austronezyjskich. Najczęściej wymienia się wśród nich Mokenów (*Moken*) z rejonu Morza Andamańskiego u wybrzeży Birmy i Tajlandii, Orang Lautów (*Orang Laut*) z Indonezji oraz Badżawów (*Bajau*), którzy zamieszkują południe Filipin oraz wschodnią Indonezję. Są to nomadyczne grupy posługujące się językami austronezyjskimi. Przez większą część roku żyją na łodziach i zajmują się przede wszystkim wylądowaniem owoców morza, które sprzedają. Badżawowie należą do większej etnojęzykowej grupy Samów (*Sama*) zamieszkującej najdalej wysuniętą na południowy wschód Filipin prowincję Tawi-Tawi oraz malezyjski i indonezyjski obszar Borneo¹⁵.

¹² W *Urzędowym wykazie polskich nazw graficznych świata* opracowanym przez Główny Urząd Geodezji i Kartografii uwzględniono tylko 17 polskich tłumaczeń filipińskiego nazewnictwa (głównie nazwy jednostek administracyjnych i miejscowości oraz mórz i zatok). Dlatego proponuję przez analogię do istniejących już tłumaczeń odnoszących się do innych regionów w przypadku Cordillera Central (Cordillera Range) na wyspie Luzon tłumaczyć jako Kordyliery Centralne, a góry Southern Pacific Cordillera na Mindanao jako Kordyliery Południowego Pacyfiku.

¹³ F.A. Del Castillo [et al.], *Religiosity among Indigenous Peoples. A Study of Cordilleran Youth in the Philippines*, „Religions” 2023, no. 14 (6).

¹⁴ Y. Boquet, *The Philippine Archipelago*, Springer International Publishing, Cham 2017, s. 159-179.

¹⁵ F. Czech, *Romowie Górscy i Cyganie Morscy: uwagi o nomadach w czasach wielkiej transformacji*, [w:] *Tożsamość kulturowa Romów w procesach globalizacji*, red. T. Paleczny, J. Talewicz-Kwiatkowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.

Mówiąc o wyodrębnionej w oparciu kryteria językowe grupie współtworzonej przez ludność osiadłą i nomadyczne wspólnoty, używa się czasami określenia Samowie-Badżawowie (Sama-Bajau), ale w poszczególnych krajach regionu pojawiają się też liczne inne nazwy. Wielu migrujących pomiędzy krajami Badżawów to bezpaństwowcy nieposiadający żadnych dokumentów i dlatego trudno dokładnie określić ich liczbę. Wedle oficjalnych statystyk wszystkich Samów-Badżawów na Filipinach jest około 100 tys., a liczbę morskich nomadów szacuje się czasami nawet aż na 40 tys.¹⁶ Nieposiadający formalnego wykształcenia i zazwyczaj żyjący poniżej progu ubóstwa Cyganie Morscy stają się ofiarami uprzedzeń ze strony osiadłych grup.

Wszystkie przywołane dotąd grupy kulturowe – zarówno schrystianizowane grupy nazywane kiedyś Indianami, jak i ludy Moro, Lumadowie czy ludy Kordylierów – posługują się językami z rodziny austronezyjskich. Użytkownicy tych języków określani są jako Austronezyjczycy, ludy austronezyjskojęzyczne bądź ludy malajsko-polinezyjskie. W przeszłości określane były, również w dyskursie naukowym, jako rasa malajska, a obecnie czasami podkreśla się malajskość rozumianą jako poczucie wspólnoty z ludami austronezyjskimi z Indonezji i Malezji¹⁷. Na podstawie badań genetycznych i językoznawczych twierdzi się, że ludy te napływać zaczęły ponad cztery tysiące lat temu pod naporem ludów posługujących się językami chińsko-tybetańskimi drogą morską z Tajwanu na Filipiny i stały się najliczniejszą grupą w wyspiarskiej części Azji Południowo-Wschodniej. Jednak nie byli to pierwsi mieszkańcy obejmującego cały ten region Archipelagu Malajskiego. Wcześniej na obszarze tym pojawiły się ludy określane zbiorczo Negrytami. Przybyli oni jeszcze przed końcem ostatniego zlodowacenia, czyli przynajmniej 12 tys. lat temu, kiedy poziom wód w oceanach był znacznie niższy, a liczne wyspy Archipelagu Malajskiego współtworzyły jeden prehistoryczny ląd sundajski. Dlatego Negryci mogli się przedostać na wyspiarski obszar bez tak rozwiniętych kompetencji żeglarskich, jak Austro-nezyjczycy. Pod ich naporem Negryci przenosili się w trudniej dostępne regiony górskie, gdzie nawet jeszcze niedawno prowadzili zbieracko-łowiecki tryb życia. Należą do najbiedniejszych i najsłabiej wykształconych społeczności Filipin,

¹⁶ Por. Y. Boquet, *op. cit.*; Philippine Statistics Authority, *op. cit.*; <https://www.badjao.org/who-are-the-badjao>, dostęp: 20.03.2025.

¹⁷ J.E.A. Gomez Jr, *Locating the Filipino as Malay. A Reassertion of Historical Identity from the Regional Periphery*, „TRANS: Trans-Regional and-National Studies of Southeast Asia” 2020, no. 8 (2), s. 147-169.

a z marginalizacją wiązą się uprzedzenia wobec nich¹⁸. Są one głębokie także dlatego, że Negrycy znacznie różnią się pod względem fizycznym od stanowiących w kraju olbrzymią większość ludów malajsko-polinezyjskich. Negrycy są niżsi, mają znacznie ciemniejszą skórę oraz kręcone włosy, które są rzadkością wśród pozostałych mieszkańców kraju. Z wyglądu przypominają raczej Papuasów (*papuwa* to „kędzierzawy” po indonezyjsku) i Aborygenów niż Tagalogów czy Maguindanaończyków. Negrycy rozproszeni są po różnych wyspach Filipin i dzielą się na grupy posługujące się odrębnymi językami. Największe z nich to Atiowie z zachodniego Visayas, Agtowie i Dumagatowie z północnego Luzonu i Aetanowie z centralnego Luzonu. Szacuje się, że każda z tych grup liczy około 100–150 tysięcy członków¹⁹.

Omawiając mozaikę kulturową Filipin, należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną grupę niewywodzącą się z rdzenia austronezyjskiego. Są to migranci z południa Chin, którzy napływali na teren Azji Południowo-Wschodniej w okresie kolonialnym, angażując się w handel z europejskimi kupcami. W ten sposób, zwłaszcza w ośrodkach portowych regionu, rozwinęła się diaspora, którą czasami określa się mianem Żydów Azji Południowo-Wschodniej. Jako odrębna, dobrze sytuowana i z czasem nadreprezentowana wśród elit gospodarczych grupa była obsadzana w roli kozła ofiarnego, a w przeszłości, w czasie różnego rodzaju kryzysów społecznych padała ofiarą pogromów. Na Filipinach, w większym stopniu niż na przykład w Indonezji, wielu *Sangleyów* – jak określano osoby pochodzenia chińskiego w okresie hiszpańskiego zwierzchnictwa nad archipelagiem – przyjęło religię chrześcijańską i zintegrowało się z lokalnym społeczeństwem jeszcze przed uzyskaniem przez Filipiny niepodległości. Dzieci z takich mieszanych związków chińsko-filipińskich określa się mianem chińskich metysów (*chinese mestizo*). Do tej grupy zalicza się wielu członków współczesnych elit filipińskich, w tym obecnie urzędującego prezydenta Ferdinanda Marcosa Jr i dwóch jego poprzedników – Rodriga Duterte i Benigna Aquino III. Należy od nich odróżnić mniejszość chińską przybyłą na Filipiny w okresach późniejszych, która jest mniej zintegrowana i posługuje się raczej którymś z języków chińskich niż jakimkolwiek językiem z grupy austronezyjskiej. Ze względu na napięcia

¹⁸ R. Ocampo, R.E. Ocampo, *The Economic Life of the Negritos of Luna, Apayao*, „Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research” 2014, no. 2 (1), s. 139-142; P.G. Supan, C.R.C. Mendoza, *Racism in the Academe. An Ethnographic Research Among Aeta (Indigenous) Students of a State University in the Philippines*, „New Trends in Qualitative Research” 2023, no. 16.

¹⁹ Y. Boquet, *op. cit.*

między Republiką Filipin a Chińską Republiką Ludową, wynikających ze sporu terytorialnego na Morzu Południowochińskim, wzbudzają oni nieufność wielu Filipińczyków. O ile trudno określić, ile osób na Filipinach ma chińskie korzenie, to według danych spisu powszechnego ta druga wyróżniona grupa stanowi największą mniejszość narodową na Filipinach i liczy nieco ponad 100 tys. osób²⁰. Przedstawiciele obu tych grup określa się zazwyczaj zbiorczym terminem *Chinoy* lub ewentualnie *Tsinoy*.

Rekonesans różnorodności kulturowej Filipin nie byłby pełen, gdyby pominięte zostały osoby pochodzenia europejskiego, przede wszystkim hiszpańskiego, wśród których stosunkowo liczną grupę stanowili Baskowie. Napływali oni na archipelag od XVI wieku, kiedy zaczęto organizować tam struktury kolonialne nazwane Filipinami na część następcy hiszpańskiego tronu Filipa II. Przybyłych z Półwyspu Iberyjskiego osadników nazywano „półwyspiarzami” (*penisulares*), a ich potomków urodzonych już w Azji Filipińczykami. Tak więc określenie Filipińczyk aż do końca XIX wieku nie oznaczało wszystkich mieszkańców archipelagu, a tylko potomków białych kolonizatorów. Ze względu na zapotrzebowanie systemu kolonialnego (administracji, wojska) i trudy podróży na Filipiny przybywali przede wszystkim mężczyźni, z których wielu wiązało się z kobietami wywodzącymi się z lokalnych ludów. W ten sposób powstała wpływowa grupa metysów (*mestizo*), z której wywodził się rdzeń elit politycznych i intelektualnych kraju. To przede wszystkim z tej grupy pochodzili wykształceni, czasami także w Europie, *ilustrados*, którzy pod koniec XIX wieku wznieśli powstanie antyhiszpańskie i w 1898 roku proklamowali niepodległość Filipin. Trzon rodzącego się ruchu narodowościowego stanowili więc metysi utożsamiający się z Archipelagiem Filipińskim, ale też podkreślający związek z kulturą hiszpańską, posługujący się językiem kastylijskim i różnymi lokalnymi językami. Przed XIX wiekiem osoby mające austronezyjsko-europejskie korzenie, ale widoczne cechy tylko jednej z tych grup określano mianem *tornatras*, co dowodzi, że warunkowany pochodzeniem wygląd fizyczny był istotnym elementem stratyfikacji społecznej²¹.

Mimo że Archipelag Filipiński przez ponad trzysta lat stanowił terytorium kontrolowane przez Królestwo Hiszpanii, język kastylijski nigdy nie stał się głównym językiem na tym obszarze. Zakonnicy realizujący tam misję

²⁰ Philippine Statistics Authority, *op. cit.* Więcej zob. np. C.S. Hau, *The Chinese Question. Ethnicity, Nation, and Region in and Beyond the Philippines*, NUS Press, Singapore 2014.

²¹ F. Czech, *Globalni Filipińczycy...*

ewangelizacyjną, inaczej niż w Ameryce Południowej, uwzględniali mozaikę językową archipelagu i uczyli się lokalnych języków²². Augustianie prowadzili misję na wyspie Cebu i na centralnym Luzonie, gdzie mówi się w języku tagalskim, dominikanie na północy Luzonu, gdzie używa się ilokańskiego, franciszkanie na południowej części tej wyspy zdominowanej przez język bikolański, a jezuici między innymi na centralnie położonych wyspach Leyte i Samar, gdzie mówi się po warajsku. W efekcie kastylijski był językiem jedynie wąskiej warstwy metyskich elit, a olbrzymie zróżnicowane językowe archipelagu zostało zachowane. Wpływy kastylijskiego zachowały się w licznych zapożyczeniach językowych, także w nazwiskach oraz nazwach geograficznych. Najwyraźniej widać je w położonym na wyspie Mindanao mieście Zamboanga i jego okolicach. W tym zdominowanym wówczas przez muzułmanów regionie zachował się przez wiele lat jedyny fort hiszpański. W takich warunkach wytworzył się kreolski język *chavacano* łączący w przeważającej mierze kastylijskie słownictwo z gramatyką właściwą językom filipińskim. Jest on wciąż używany przez około 400 tys. osób²³.

Skomplikowana mozaika językowa Filipin odzwierciedla etnokulturowe zróżnicowanie kraju, ale też stanowi odbicie procesów historycznych. W tym kontekście należy zauważyć, że Konstytucja Republiki Filipin stanowi, że językiem narodowym jest filipiński (oparty, jak zostało wcześniej wspomniane, o najczęściej używany w kraju język tagalski). Status języka oficjalnego oprócz filipińskiego ma jeszcze angielski. Jest to pierwszy język masowej edukacji na archipelagu, która została zorganizowana na początku XX wieku, kiedy – po nieudanym powstaniu antyhiszpańskim i deklaracji niepodległości – Filipiny stały się na niemal pół wieku kolonią Stanów Zjednoczonych²⁴. Według spisu powszechnego z 2000 roku niemal 2/3 Filipińczyków w wieku powyżej pięciu lat posługuje się tym językiem, chociaż rzadko jest on używany w kontekstach domowych i rodzinnych. Oprócz tego konstytucja wprowadza jeszcze pojęcie regionalnych języków pomocniczych (które są wskazane w aktach wykonawczych) oraz wskazuje na specjalną rolę języków hiszpańskiego i arabskiego.

²² Por. idem, *Trzysta lat w klasztorze... dziedzictwo misjonarzy katolickich na Filipinach i jego obraz w Eli, Eli Wojciecha Tochmana*, [w:] *Wspólnoty wartości. Dziedzictwo i tożsamość*, red. F. Czech, L. Korporowicz, P. Plichta, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014, s. 371-390.

²³ Por. C.M. Álvarez-Pier, *The Chavacano Language of the Philippines. Facing the Challenges of the 21st Century*, [w:] *The Economic and Commercial Influence of Spanish-Based Languages*, Ministerio de Economía y Empresa, Madryt 2018, s. 102-106.

²⁴ Zob. F. Czech, *Dylematy postkolonialnych tożsamości...*

Aby uzupełnić obraz zróżnicowania kulturowego Filipin, trzeba jeszcze poruszyć kwestię struktury wyznaniowej tego kraju. Była już mowa o tym, że najliczniejszą grupą religijną są chrześcijanie, ale wyspa Mindanao i położony na zachód od niej Archipelag Sulu są zamieszkane przez muzułmanów, którzy stanowią mniej więcej 6% ludności kraju. Analizując strukturę religijną Filipin, należy zaznaczyć, że najliczniejszą wspólnotę wyznaniową w kraju stanowi Kościół katolicki, do którego należy niemal 80% Filipińczyków. Natomiast około 10% filipińskiego społeczeństwa należy do kościołów protestanckich. Na tę heterogeniczną kategorię składają się wspólnoty, z których część rozpowszechniła się dzięki misjonarzom w amerykańskim okresie kolonialnym, a część powstała na Filipinach w XX wieku. Do tej ostatniej grupy należy Kościół Chrystusowy (Iglesia ni Cristo) założony w 1914 roku przez Felixa Manalo. Jest to największa lokalna wspólnota protestancka gromadząca 2,5% populacji, czyli niemal 3 mln Filipińczyków. Niemal milion wyznawców (czyli prawie 1% populacji Filipin) liczy Niezależny Kościół Filipiński, którego wyznawcy określani są Aglipayana –mi od nazwiska pierwszego zwierzchnika, biskupa Gregoriego Aglipaya. Tylko nieco mniejsza jest liczebność Kościoła „Jezus jest Panem” założonego w drugiej połowie XX wieku przez tele-ewangelistę Eddiego Villanuewę. Do najliczniejszych kościołów protestanckich powstałych poza Filipinami należą wspólnoty adwentystów i baptystów, do których należy niecały 1% Filipińczyków²⁵. Według omawianego spisu powszechnego tylko marginalna liczba osób deklaruje wiarę w tradycyjne religie animistyczne oraz ludowe religie chińskie. Istnieją jednak badania, z których wyraźnie wynika, że zarówno islam, jak i chrześcijaństwo miesza się na Filipinach powierzchowny charakter i często łączą się z różnymi lokalnymi tradycyjnymi wierzeniami²⁶.

Przedstawiona typologia głównych grup kulturowych współtworzących społeczeństwo filipińskie pozwala dostrzec, że zróżnicowanie kulturowe w tym kraju jest nie tylko znaczące – biorąc pod uwagę liczbę odrębnych grup

²⁵ Philippine Statistics Authority, *Religious Affiliation in the Philippines (2020 Census of Population and Housing)*, <https://psa.gov.ph/content/religious-affiliation-philippines-2020-census-population-and-housing>, dostęp: 20.03.2025.

²⁶ Por. J.R.G. Macaranas, *Understanding Folk Religiosity in the Philippines*, „Religions” 2021, no. 12 (10).

kulturowych – ale także wielowymiarowe. Na zróżnicowanie językowe i etniczne nakładają się różnice religijne oraz rasowe. Przez grupy etniczne na Filipinach rozumie się zamieszkujące określone terytorium grupy językowe charakteryzujące się również zwyczajami i tradycjami odmiennymi od tych panujących w sąsiednich społecznościach. Można do nich zaliczyć chrześcijańskich Tagalów i Cebuańczyków czy muzułmańskich Maguindanaończyków i Tausugów. W świadomości Filipińczyków poszczególne grupy etniczne mają określony status religijny, tak jak to zostało zobrazowane w przywołanych przykładach. W ten sposób religia staje się również ważnym punktem referencyjnym pozwalającym na ich samookreślenie się na tle reszty społeczeństwa. Czasami jednak uwidacznia się przekonanie, że niektóre grupy należą do jeszcze innej kategorii, są jeszcze bardziej odrębne i wówczas używana jest kategoria rasy. Pojęcie rasy już jakiś czas temu w słowniku nauk społecznych przestało być stosowane do obiektywnego opisu rzeczywistości społecznej, ale jest uznawane za funkcjonujący w przestrzeni społecznej konstrukt służący autoidentyfikacji i stereotypizacji grup obcych²⁷. Na Filipinach kategoria rasy używana jest, aby zaznaczyć różnice między grupami austronezyjskimi a Negrytami, ale także Chińczykami. Czasami za odrębną rasę uważa się inne ludy rdzenne (np. Lumadów), które również należą do grupy ludów malajsko-polinezyjskich i pod względem cech językowych nie odróżniają się od grup dominujących, ale prowadzą odmienny tryb życia (w którym ważną rolę odgrywają praktyki zbieracko-łowieckie, proste metody uprawy roli, a duże znaczenie przywiązuje się do tradycyjnych praktyk animistycznych.). Jednocześnie dostrzega się, że od samego początku społeczeństwo filipińskie miało charakter międzyrasowy i kluczową rolę odgrywali w nim metysi, wywodzący się zarówno ze związków europejsko-malajskich, jak i chińsko-malajskich.

W świetle opisanych głębokich i wielowymiarowych podziałów społecznych na Archipelagu Filipińskim ogromne znaczenie ma fakt, że niejako mimo tych podziałów można mówić o społeczeństwie i narodzie filipińskim. Naród ten oczywiście ma charakter wspólnoty politycznej. Nie wspólne pochodzenie czy język, lecz fakt przynależności do tego samego państwa i bycia jego obywatelem jest podstawą więzi narodowej²⁸. Taki obywatelski charakter narodu nie oznacza,

²⁷ Zob. R. Tyrała, *Spór o rasy ludzkie i jego konsekwencje dla teorii socjologicznej*, „Kultura i Społeczeństwo” 2007, nr 3 (51), s. 149-169.

²⁸ Zob. W. Konarski, *Krótkie wprowadzenie do terminologii etnokulturowej*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW «e-Politikon»” 2012, nr 1, s. 8-28.

że więź narodowa jest słabsza. Dość powiedzieć, że według badań World Values Survey niemal 90% Filipińczyków deklaruje dumę ze swojej narodowości. Dla porównania, analogiczne zdanie wyraziło 63% Polaków²⁹. Z badań wynika, że Filipińczycy silniej identyfikują się ze swoim krajem niż z prowincją zamieszkaną często przez bardziej homogeniczną społeczność czy z miastem pochodzenia³⁰. Owo poczucie dumy w banalny sposób przejawia się w życiu codziennym: flagę Republiki Filipin widać często nie tylko na budynkach użyteczności publicznej, ale też na prywatnych pojazdach oraz koszulkach i czapkach z popularnym hasłem *Proud Pinoy*³¹.

Jednocześnie tożsamość narodowa Filipińczyków jest stale pełna pęknięć i szczelin, ujawniających podziały przebiegające między grupami po liniach etnicznych czy religijnych. Widać je szczególnie wyraźnie przy okazji wyborów prezydenckich czy do senatu (w których trakcie wszyscy kandydaci ubiegają się o mandaty w skali całego kraju, a nie w mniejszych okręgach wyborczych), kiedy w pierwszej kolejności często popiera się kandydata reprezentującego własną grupę kulturową. Cały czas utrzymują się stereotypy na temat innych zbiorowości, które – jak było to zaznaczone w tekście – czasami przyjmują formę uprzedzeń i dyskryminacji, zwłaszcza w wypadku większych różnic kulturowych lub fizycznych. W dyskursie publicznym pojawiają się oskarżenia w stosunku do najliczniejszych Tagałów o wewnętrzny kolonializm przejawiający się między innymi w narzuceniu innym grupom języka tagalskiego jako oficjalnego języka narodowego. Część obywateli jest wykluczona z aktywniejszego zaangażowania się w kwestie polityczne ze względu na brak znajomości oficjalnych języków – angielskiego i filipińskiego. Istnieją też grupy w mniejszym stopniu czujące się częścią wspólnoty narodowej. Zjawisko to występuje przede wszystkim wśród zamieszkujących południe kraju muzułmanów. Na podstawie badań sondażowych szacuje się, że większość z nich czuje się w pierwszej kolejności muzułmanami, następnie członkami ludów Moro i dopiero potem Filipińczykami³².

Pomimo przywołanych wyraźnych pęknięć, tożsamość filipińska z każdym pokoleniem jest coraz mocniej ugruntowana. Jeszcze przed uzyskaniem niepodległości w 1946 roku liderzy społeczności muzułmańskiej zwracali się

²⁹ <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, dostęp: 20.03.2025.

³⁰ I. Labucay, S. Rood, *Empirical Study of Filipino National Identity in a Time of Rapid Change*, [w:] *SWS Research Anthology 2013–2018*, SWS, Manila 2018, s. 529–549.

³¹ Pinoy to wywodząca się z tagalskiej nazwy Filipin (Pilipinas) popularna autoidentyfikacja mieszkańców tego kraju.

³² I. Labucay, S. Rood, *op. cit.*, s. 534.

z memorandum do rządzących wówczas archipelagiem Amerykanów, aby nie włączali ich do jednego państwa z chrześcijańskimi Filipińczykami, a zbrojny ruch separatystyczny miał znaczne poparcie wśród ludów Moro przez długie dekady. Obecnie, po podpisaniu porozumień pokojowych między rządem a największymi organizacjami separatystycznymi w latach 1996 i 2014, poparcie dla działań zbrojnych oraz idei suwerenności ludu Moro znacząco spadło. Czynnikiem spajającym naród filipiński jest również masowy system szkolnictwa, który obejmuje zdecydowaną większość (choć nie wszystkie) dzieci wywodzących się z poszczególnych grup kulturowych archipelagu. W instytucjach edukacyjnych kolejne pokolenia uczą się języka filipińskiego oraz historii kraju, w którym żyją. Procesy te znajdują odzwierciedlenie w danych sondażowych, z których wynika, że liczba osób, która woli być obywatelami Filipin niż jakiegokolwiek innego kraju między 1995 a 2013 rokiem wzrosła z 86% do 90%. W tym okresie wzmocniło się też znacznie poczucie dumy z bycia Filipińczykiem – z 53% aż do 90%³³. Można zatem powiedzieć, że więzi społeczne na omawianym obszarze przeszły wielką ewolucję od czasów, kiedy określenie „Filipińczyk” oznaczało wyłącznie urodzonych na archipelagu białych kolonizatorów, do współczesności, kiedy zdecydowana większość mieszkających tam ludzi czuje się *Proud Pinoy*, niezależnie od używanego języka i powiązanej z nim etniczności, wyznawanej religii i przypisywanej przynależności rasowej.

BIBLIOGRAFIA

- Álvarez-Pier C.M., *The Chavacano Language of the Philippines. Facing the Challenges of the 21st Century*, [w:] *The Economic and Commercial Influence of Spanish-Based Languages*, Ministerio de Economía y Empresa, Madryt 2018, s. 102–106.
- Boquet Y., *The Philippine Archipelago*, Springer International Publishing, Cham 2017.
- Czech F., *Dylematy postkolonialnych tożsamości. Współczesne Filipiny wobec hiszpańskiego i amerykańskiego dziedzictwa*, [w:] *Przybliżyć Filipiny. Studia interdyscyplinarne*, red. F. Czech, J. Marszałek-Kawa, M. Dahl, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2024, s. 19–44.

³³ *Ibidem*, s. 536–537.

- Czech F., *Geneza i rozwój muzułmańskiego ruchu separatystycznego na południu Filipin*, w: *Ewolucja azjatyckiej polityki bezpieczeństwa*, red. J. Marszałek-Kawa, R. Gawłowski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 260–283.
- Czech F., *Globalni Filipińczycy, czyli o związkach procesów globalizacyjnych i narodotwórczych*, [w:] *Lokalne, narodowe i inne... Księga dla Profesor Joanny Kurczewskiej*, red. P. Binder, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2014.
- Czech F., *Incydent w Sabah. Stosunki republiki Filipin z Malesją w kontekście historii Sultanatu Sulu*, w: *Azjatyckie strategie bezpieczeństwa u progu XXI wieku*, red. J. Marszałek-Kawa, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 260–273.
- Czech F., *Klany, media i siła ludu*, „Znak” 2016, nr 731, s. 37–43.
- Czech F., *Romowie Górscy i Cyganie Morscy: uwagi o nomadach w czasach wielkiej transformacji*, [w:] *Tożsamość kulturowa Romów w procesach globalizacji*, red. T. Paleczny, J. Talewicz-Kwiatkowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 93–105.
- Czech F., *Trzysta lat w klasztorze... dziedzictwo misjonarzy katolickich na Filipinach i jego obraz w Eli, Eli Wojciecha Tochmana*, [w:] *Wspólnoty wartości. Dziedzictwo i tożsamość*, red. F. Czech, L. Korporowicz, P. Plichta, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014, s. 371–390.
- Czech F., *Wiara uwikłana w politykę. Rola religii w konflikcie separatystycznym na południu Filipin*, [w:] *Religia w konfliktach etnicznych we współczesnym świecie*, t. 2, red. A. Szabaciuk, D. Wybranowski, R. Zenderowski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, s. 253–274.
- Del Castillo F.A., Edara I.R., Ching G.S., Molino J., Jacoba R., Del Castillo C.D.B., *Religiosity among Indigenous Peoples. A Study of Cordilleran Youth in the Philippines*, „Religions” 2023, no. 14 (6), DOI: 10.3390/rel14060751.
- Gomez Jr J.E.A., *Locating the Filipino as Malay. A Reassertion of Historical Identity from the Regional Periphery*, „TRaNS: Trans-Regional and-National Studies of Southeast Asia” 2020, no. 8 (2), s. 147–169, DOI: 10.1017/trn.2019.17.
- Hau C.S., *The Chinese Question. Ethnicity, Nation, and Region in and Beyond the Philippines*, NUS Press, Singapore 2014.
- Konarski W., *Krótkie wprowadzenie do terminologii etnokulturowej*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW «e-Politikon»” 2012, nr 1, s. 8–28.
- Labucay I., Rood S., *Empirical Study of Filipino National Identity in a Time of Rapid Change*, [w:] *SWS Research Anthology 2013–2018*, SWS, Manila 2018, s. 529–549.
- Macaranas J.R.G., *Understanding Folk Religiosity in the Philippines*, „Religions” 2021, no. 12 (10), DOI: 10.3390/rel12100800.

- Ocampo A.C., *The Latinos of Asia. How Filipino Americans Break the Rules of Race*, Stanford University Press, Redwood City 2016.
- Ocampo R., Ocampo R.E., *The Economic Life of the Negritos of Luna, Apayao*, „Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research” 2014, no. 2 (1), s. 139–142.
- Paleczny T., *Rasa, etniczność i religia w brazylijskim procesie narodowotwórczym*, Universitas, Kraków 2004.
- Supan P.G., Mendoza C.R.C., *Racism in the Academe. An Ethnographic Research Among Aeta (Indigenous) Students of a State University in the Philippines*, „New Trends in Qualitative Research” 2023, no. 16, DOI: 10.36367/ntqr.16.2023.e768.
- Tyrała R., *Spór o rasy ludzkie i jego konsekwencje dla teorii socjologicznej*, „Kultura i Społeczeństwo” 2007, nr 3 (51), 2007, s. 149–169, DOI: 10.35757/KiS.2007.51.3.7.
- Urządowy wykaz polskich nazw graficznych świata, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Warszawa 2019.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- Indigenous Peoples' Rights Act of 1997, <https://www.officialgazette.gov.ph/1997/10/29/republic-act-no-8371/>, dostęp: 20.03.2025.
- <https://kwfwikaatkultura.ph/wp-content/uploads/2021/09/Pinal-na-Mapa-Repository02.png>, dostęp: 20.03.2025.
- <https://www.badjao.org/who-are-the-badjao>, dostęp: 20.03.2025.
- <https://www.ethnologue.com/country/PH/>, dostęp: 20.03.2025.
- <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, dostęp: 20.03.2025.
- Philippine Statistics Authority, *Ethnicity in the Philippines (2020 Census of Population and Housing)*, <https://psa.gov.ph/content/ethnicity-philippines-2020-census-population-and-housing>, dostęp: 20.03.2025.
- Philippine Statistics Authority, *Religious Affiliation in the Philippines (2020 Census of Population and Housing)*, <https://psa.gov.ph/content/religious-affiliation-philippines-2020-census-population-and-housing>, dostęp: 20.03.2025.

Abstract

RACE, ETHNICITY, AND RELIGION IN THE NATION- BUILDING PROCESS OF THE PHILIPPINES

This chapter aims to present the cultural mosaic that constitutes the Filipino society. It discusses linguistic and religious diversity, as well as the racial constructs functioning in the archipelago. The final section outlines nation-building processes and their limitations.

Keywords: Philippines, nation, ethnicity, religion, identity, language

Dążenie do uchwycenia choćby drobnej cząstki prawdy o ludziach zanurzonych w nieustannie zmieniającej się, pełnej sprzeczności i niejednoznacznej kulturze współczesnego świata można uznać za motyw przewodni intelektualnych przedsięwzięć Profesora Tadeusza Palecznego. Nieprzypadkowo w wielu swoich pracach konsekwentnie powraca On do spuścizny Floriana Znanieckiego postulującego, by prowadząc badania, korzystać ze współczynnika humanistycznego, który pozwala uchwycić rzeczywistość kulturową z perspektywy zwykłych ludzi.

Tytułowe peregrynacje nie są tylko przemieszczaniem się z miejsca na miejsce. Pojęcie to ma znacznie głębszy sens i – nawet użyte poza kontekstem religijnym, gdzie odnosi się do uroczystego przenoszenia relikwii czy obiektów religijnych – konotuje doniosłość przemieszczania się jednostek, także między kulturami i wzorami myślenia. Pozwala postrzegać aktorów społecznych jako swoistych pielgrzymów, którzy, świadomi swoich celów, kroczą samodzielnie, lecz zarazem stanowią część całych przepełnionych symbolami dynamicznych wspólnot i przekraczają ich granice.

Z tych względów peregrynacje uczyniliśmy słowem-kluczem, wyznaczającym ramy dociekań zebranych w tomie, będącym formą wyrażenia wdzięczności Profesorowi Tadeuszowi Palecznemu za okazaną życzliwość oraz wszelkie inspiracje.

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8368-299-0

9 788383 682990